

La història contemporània de Catalunya en l'ensenyament primari i secundari, 1970-1990

Francesc Xavier Hernández Cardona

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

UNIVERSITAT DE BARCELONA
DIVISIÓ I
DEPARTAMENT D'HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

TESI DOCTORAL

"LA HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA DE CATALUNYA EN
L'ENSENYAMENT PRIMARI I SECUNDARI, 1970-1990"

per Francesc Xavier Hernández i Cardona

Director de la Tesi: Dr. Pelai Pages i Blanch
Setembre del 1993.

CAPÍTOL 4. LA LLEI VILLAR, LES CIÈNCIES SOCIALS I LA HISTÒRIA

La "Ley General de Educación". Organització dels continguts. El primer replantejament de la Segona Etapa. La L.G.E. i el Batxillerat Unificat Polivalent.

LA LEY GENERAL DE EDUCACIÓN

A finals dels anys seixanta l'educació a l'Estat espanyol vivia una situació explosiva, producte de les múltiples contradiccions que s'havien generat a causa del desenvolupament galopant al llarg dels anys seixanta.

Espanya entrava, cada cop més, en relació amb les societats occidentals en les quals l'educació era considerada des d'un doble prisma: d'una banda, seguint la teoria del capital humà, es veia com una inversió productiva primordial per al desenvolupament econòmic. D'altra, i com a conseqüència de la fe en el "welfare state", l'educació es contemplava com una via de promoció generalitzada, que havia de fer disminuir les diferències econòmiques i socials entre sectors de la societat. Aquesta consideració havia tingut com a conseqüència, en diversos països occidentals, un extraordinari creixement educatiu i uns canvis qualitius que feien que l'escola fos una de les institucions més igualitàries i obertes a les influències de la base de la societat. Cal tenir present que la fe en l'estat del benestar encara no havia fet fallida i que al llarg dels

seixanta la confiança en el progrés i en desenvolupament il·limitat seguia essent una constant; la crisi no es faria evident fins el 68.

A l'Estat espanyol, l'intent d'avançar cap a fites europees quant a ensenyament arribaria tard i de manera distorsionada.

A finals dels seixanta, la inadequació de l'aparell educatiu a la situació econòmica i social del país era evident. El creixement demogràfic dels anys 50 i 60 exigia un increment de les instal·lacions i mitjans educatius. El canvi quantitatiu en les dotacions dels serveis educatius esdevenia, sense dubte, una de les demandes socials bàsiques. Els canvis econòmics provocats d'ençà el Pla d'Estabilització (desplaçament de mà d'obra cap als sectors secundari i terciari) imposava, endemés, un canvi qualitatiu en el sistema d'ensenyament. La transformació s'imposava, però no solament per aconseguir uns augments del nivell de qualificació de la força de treball, sinó també perquè l'antiga estructura de l'escola franquista era totalment inadequada per a permetre la instauració de la necessària escola de masses, i literalment feia aigües per centenars de forats. El raquitisme del sistema educatiu franquista havia produït, després de trenta anys, el rebuig i la crítica de totes les escales socials.

Podríem resumir les causes que porten a la Llei General d'Educació a partir dels següents punts:

a) A partir dels anys 50 i fins a la llei del 70 hi ha una forta demanda educativa per part de la totalitat de la població espanyola.

b) L'Estat es manifesta incapaç d'atendre la demanada, es limita a fer "allò que pot", entre altres raons perquè delega part de la funció essencial de l'ensenyament al sector privat, sobretot de l'Església.

c) L'ensenyament privat, que recull una part important de la demanda educativa, no es planteja una resposta en termes socials i globals, sinó d'acord amb la pervivència dels seus interessos.

d) El nombrós excedent d'alumnes potencials que no poden acollir-se a la sol.lució privada per raons econòmiques, ni a l'ensenyament oficial per manca de places, és rebut per un tipus d'ensenyament molt deficient que s'estén dins el terme ambigu d'ensenyament lliure.

e) S'acaba la dècada del 60 sense que s'hagi resolt la imperiosa necessitat de respondre a les exigències del desenvolupament econòmic, amb un sistema educatiu marcat per connotacions ideològiques que, si bé tenien algun sentit després de la guerra, ara resultaven totalment anacròniques.

A Catalunya, la crisi del sistema educatiu es manifestava amb característiques pròpies. Les classes mitjanes, cercant uns nivells culturals elevats per als seus fills, utilitzaven indistintament les escoles religioses o bé les escoles privades que manifestaven un ventall de posicions de progressisme, elitisme, innovació pedagògica, etc. que tenien tanmateix com a característica comuna la d'ésser econòmicament costoses per als seus usuaris.

Entre la nova població treballadora, generada per les onades immigratòries, i acantonada en nous barris sense equipaments i, òbviament, sense escoles, la manca es pal.liava amb acadèmies de pis cares i molt deficientes i, òbviament, amb un sobrecarregament de les escoles públiques. La reivindicació d'aconseguir més escoles per part de les classes populars, unida a la reivindicació d'aconseguir la gratuïtat, que era gairebé comuna a totes les escales socials, i la d'escola de qualitat, reivindicada per les classes mitjanes, i que en aquell moment això volia dir escola catalana, democràtica i avançada pedagògicament, configurava tot plegat una pressió de canvi sobre el

sistema educatiu. La situació de Catalunya es vivia amb matisos diferents a la d'altres indrets de l'Estat, però els problemes de base eren similars. El franquisme, malgrat el pèssim i dislocat model d'industrialització, havia generat un nou tipus de societat amb més pes del sector secundari i terciari, i les expectatives de la societat, guiada endemés pel miratge europeu, no podien compensar-se amb un aparell escolar decimonònic ancorat en criteris pre-industrials.

A finals dels seixanta, i si es seguien models europeus, tot feia pensar que podia cristal·litzar una escola estatal generalitzada, amb una unificació de cicles en base a la primària, i que el moviment absorbiria la major part de l'escola privada. Fins i tot la mateixa Església es trobava, en aquell moment, convençuda de la inevitabilitat d'un model unificat d'escola i intentava negociar avantçant-se als esdeveniments (1).

El 1968 J.A. Villar Palasí va ser nomenat ministre d'Educació i Ciència. El seu equip es va posar a treballar ràpidament en una Llei que donés resposta a les noves necessitats del país, sense que tanqués la porta als interessos dels poders fàctics en educació entre els quals es comptava, òbviament, l'Església. Primer, el 1969, s'edità el *Libro Blanco* per part del Ministeri d'Educació i Ciència on constava la declaració d'intencions respecte al projecte de reforma, cara a sondejar i recollir opinions. A l'any següent es va promulgar la Llei General d'Educació (2).

La Llei de Villar Palasí situava l'ensenyament com a motor del progrés econòmic i de la mobilitat social. S'esperava que el nou sistema educatiu fos capaç de formar ciutadans preparats per fer front a les noves situacions socials i econòmiques. Conseqüentment amb aquesta idea, es buscava una vinculació entre l'ensenyament i el sistema productiu, capacitar per a el treball i especialment per a les noves

ocupacions que generava la indústria i el sector serveis. Ampliar els coneixements bàsics esdevenia la primera tasca. Per aconseguir-ho resultava de màxima urgència una certa democratització de l'ensenyament que afavorís la permeabilitat entre els diferents nivells educatius i possibilités l'accés d'un segment més gran de la població escolar a l'ensenyament mitjà i superior. Aquest és el sentit que tenen algunes de les més espectaculars reformes posades en marxa per la LGE: obligatorietat i gratuïtat de l'ensenyament primari; supressió de les barreres que actuaven com a filtre selectiu (revàlides) i declaració de bones intencions respecte la gratuïtat de l'ensenyament mitjà. Paral·lelament, havien d'incorporar-se a l'educació els avenços tècnics i científics. Aquesta modernització científicista de l'ensenyament implicava, tanmateix, serioses modificacions didàctiques i de programa.

La Llei exposava tota una fraseologia i unes declaracions d'intencions progressistes, fins i tot s'acollia a un paradigma pedagògic tecnocràtic molt en voga en aquell moment. Semblava arribat el punt de superar definitivament el marc de la Llei Moyano i donar un nou impuls a l'Educació; universalitzant l'ensenyament primari i fent-lo abastable fins els 13-14 anys... A la pràctica, però, la Llei General d'Educació va tenir un doble significat: d'una banda va ser un important revulsiu que va donar empenta i va modernitzar l'ensenyament; de l'altra va significar una gran ocasió perduda per crear un model d'escola més o menys unificat i eficient a l'estil dels altres països europeus, configurant-se un model, que s'estendria al llarg del postfranquisme, altament segmentat.

D'entrada la Llei va tenir problemes econòmics per arrancar, ja que un projecte de tal magnitud necessitava el desenvolupament d'una reforma fiscal, que no va arribar. Sense recursos econòmics bona part dels pressupostos de la LGE van quedar en paper mullat. A això cal sumar-hi les resistències de l'aparell burocràtic i les pressions del

sector privat, que aviat van aconseguir una lectura de la LGE favorable als seus interessos.

Els conflictes de la posada en marxa de la LGE es van estabilitzar globalment a partir de la concessió de subvencions a l'escola privada. Aquesta opció representava múltiples avantatges des del punt de vista dels polítics que en aquell moment estaven en el govern. Les subvencions permetien mantenir una estructura escolar ja existent, amb la qual cosa s'estalviaven inversions i es conjuraven els possibles conflictes que hagués pogut suposar una limitació o arraconament de l'escola privada.

La política de subvencions esdevenia també un instrument idoni per fer un tractament diferenciat dels problemes que es presentaven a cada grup social. D'aquesta manera podia obrir-se una esquerda entre les aspiracions dels sectors menys afavorits de la societat i les classes mitjanes. Així, per exemple, en el sector de les escoles privades característiques de les classes mitjanes barcelonines, s'abonaven enfrontaments entre les escoles partidàries de la transformació cap a l'escola pública i de les que, desconfiant del sistema públic, eren partidàries d'acollir-se a les subvencions per continuar en l'esfera privada. La unitat d'acció, existent fins llavors, es va trencar.

Pel que fa a les classes populars, les subvencions van permetre l'accés d'aquestes a l'escola religiosa, tradicionalment considerada de més qualitat. Determinades capes d'aquest sector van tenir, per fi, la satisfacció de veure els seus fills amb els "uniformes" que abans no eren al seu abast.

Paral·lelament a la política de subvencions que resolvia, si més no parcialment, el problema dels costos de l'escola privada, es va portar a terme una política de construcció de centres a les zones més

desproveïdes. Això va permetre l'eliminació de molts centres privats marginals, contribuint indubtablement a una millora global de l'ensenyament.

El tema dels dèficits de places escolars i professors, que va ser central a partir del 70, va passar a segon terme, a l'ensenyament primari, en els anys següents.

L'eficàcia d'aquest conjunt de mesures per apagar el foc escolar són indiscutibles. Cap el 1975, la possibilitat d'implantació d'una escola pública com a forma escolar dominant estava liquidada, i per molts anys. A la pràctica es configurava un model d'escola classista en el sentit més estricte del terme, perquè cada classe social podia comptar amb un tipus d'escola diferent. L'oportunitat de crear un model educatiu públic majoritari, homogeni i eficaç, d'estil europeu, s'esvaïa per molts temps.

Evidentment, aquesta perspectiva encara no es tenia a l'època, ans al contrari, els anys 1975 i 1976 marquen el punt culminant de les discussions sobre el tema; és el moment en què col·lectius d'ensenyants van elaborar a Madrid, Barcelona, València, etc. manifestos programàtics per una nova escola pública (3). Més tard, la nova Constitució espanyola, tot i que va implicar alguns avenços a l'entorn del principi del dret a l'educació, va legitimar el model escolar existent. Posteriorment, ni l'afiançament de la Generalitat a Catalunya, ni l'accés dels socialistes al govern, a Espanya, van variar el model d'escola aconseguit a partir del desenvolupament de la LGE.

ORGANITZACIÓ DELS CONTINGUTS

La Llei del 1970 estructurava el sistema educatiu en quatre nivells fonamentals: Preescolar; Educació General Bàsica, dels sis als tretze anys (6-7, 13-14), obligatòria i gratuïta; Ensenyaments Mitjans, amb una via al Batxillerat i l'altra a la Formació Professional, i un nivell universitari (no legislat per la Llei del 70). Tots els nivells van experimentar un re-disseny global de les matèries a impartir.

Seguint el criteri de modernització científicista, i com a criteri general, es va procedir a reduir i simplificar el nombre de matèries de caràcter obligatori. Amb el canvi, les disciplines humanístiques van experimentar un aparent retrocés, en favor d'aquelles que es consideraven amb un més gran valor científic o instrumental. Des del punt de vista educacional, les novetats més importants van ser l'adopció dels principis bàsics del model didàctic efficientista, en una línia de discurs tecnològic sobre l'ensenyament, així com l'adopció de mètodes d'aprenentatge basats en la imitació dels processos seguits en la recerca científica i professional. La memorització d'informacions quedava devaluada prioritzant-se la realització d'activitats. Es reconeix explícitament que l'ensenyament ha de partir d'experiències significatives, destacant-se l'activitat pràctica, la creativitat i l'espontaneïtat innovadora. Aprendre investigant és la nova consigna que ve a substituir el tradicional aprendre repetint (4).

Vist amb una perspectiva històrica es pot dir que els objectius teòrics, així com els mètodes i continguts dissenyats per la LGE coincidien en bona part amb els criteris dels moviments de renovació educativa que es donaven en gran part dels països de l'Europa Occidental. Malgrat tot, el plantejament era poc realista ja que no es tenien en compte les característiques dels ensenyants, incapaços

en un molt alt percentatge, d'emmotllar-se a les noves directrius. Diversos factors van hipotecar els plantejaments pedagògics de la reforma del 70. Cal destacar, com hem dit, la inèrcia i la manca de formació i reciclatge entre els docents, la manca de mitjans econòmics per crear equipaments o per dotar els centres. També cal tenir present les fortes resistències corporatives dels diferents estaments docents que veien modificar-se el seu *status* amb una radical modificació de l'estructura de l'ensenyament i dels continguts de les matèries tradicionals a l'ensenyament. Si la ruptura era important arreu, encara ho era més en el cas de les matèries humanístiques tradicionals: la geografia i la història, que formalment desapareixien en favor de les denominades "Ciències Socials".

La nova orientació pedagògica de les matèries (5), per a l'Educació General Bàsica va explicitar-se entre el desembre del 70 i el febrer del 71 (6). Les orientacions fixaven els diferents nivells, ja que explícitament no es volia parlar de cursos, i els continguts orientatius per a cada nivell.

L'ensenyament primari s'estructurava en dues etapes. La primera etapa comprenia els nivells de 1er, 2on, 3er, 4rt i 5è d'EGB, i s'entenia que s'havia de donar prioritat al treball globalitzat. La segona etapa comprenia els nivells de 6è, 7è i 8è.

Per ambdues etapes es proposaven diferents àrees d'activitat (7), àrees d'expressió (llenguatge, matemàtiques, expressió plàstica) i àrees d'experiències (opcions diverses - primera etapa -, àrea social i cultural - segona etapa -, àrea de ciències de la Natura -segona etapa -, àrea de formació religiosa). Aquesta nova terminologia esdevenia, en principi, novedosa ja que per primera vegada matèries amb una especificitat centenària a l'ensenyament primari i al batxillerat, com la geografia i la història desapareixien en favor de

la nova àrea social i cultural que tenia la voluntat d'incloure altres ciències socials. La raó del canvi cal entendre-la en el sentit que alguns dels membres de la *Comisión ministerial de planes, programas de estudio y evaluación*, entre ells la mateixa presidenta María Ángeles Galino, havien col·laborat estretament amb la UNESCO i estaven força impressionats pel plantejament de ciències socials en alguns països anglo-saxons.

A la primera etapa, l'àrea *opcions diverses* s'entenia com una àrea integrada d'introducció a les ciències Socials i a les ciències de la Natura (8).

A la segona etapa es definia, en canvi, una àrea de continguts plenaments socials: *Àrea social y cultural*.

Sobre la funció i objectius d'aquesta nova àrea, el document era força eteri, reconeixent el treball en història, geografia i educació cívica, però demanant també la incorporació d'aspectes d'economia, sociologia, política, antropologia i manifestacions artístiques i literàries (9).

Entre els 18 objectius genèrics que s'assenyalaven per a l'àrea, només n'hi havia dos que poguessin considerar-se parcialment dins de l'àmbit històric (*Habilidad para localizar hechos y situaciones en las coordenadas espacio-temporales. Conocimiento y utilización de las técnicas en la búsqueda de fuentes y documentos*). D'altra banda es feia unes llargues recomanacions sobre com plantejar l'àrea d'una manera activa prioritzant la recerca documental, les sortides, el treball en grup, etc. (10).

En nous apartats es definien els diferents continguts recomanats per a cada nivell. Per a la primera etapa (Naturals i Socials) s'oferien dues possibles alternatives o maneres d'enfocar la matèria, la A i la B.

La primera opció pretenia integrar "...una doble consideración, la del mundo físico y la del humano..." (11). Pel que fa al treball amb socials, propiciava un tractament concèntric a partir de la realitat més pròxima i ampliant, a mesura que s'avançava en els nivells, cap a realitats més allunyades. En aquest esquema s'inserien diferents temes històrics. Així, en el segon nivell apareixen els temes: *Origen del pueblo o ciudad . Los grandes inventos. Medios de transporte a través del tiempo.*

En el tercer nivell: *Cómo vivía el hombre en otros tiempos. Las cosas que los hombres han hecho: grandes construcciones. Grandes figuras de la humanidad.*

En el quart nivell: *Los pueblos que han vivido en España.*

En el cinquè nivell: *Grandes pueblos de la Antigüedad. La vida de los hombres hasta nuestros días. Juegos y deportes a través del tiempo.*

Tot plegat, en aquesta opció A, sobre 78 temes totals de socio-naturals, solament se'n proposaven 10 d'estrictament històrics. És a dir el 12,8 %. Si considerem aïlladament els 47 temes de societat, la proporció dels temes d'història es del 21,2 %. Òbviament aquestes consideracions són relatives i orientatives, ja que els temes no tenien una correspondència horària clara.

L'opció B, també integradora entre socials i naturals, es proposava donar encara més èmfasi al medi proper com a base de partida per ampliar coneixements: "... Esta opción tiene por objeto el estudio del medio y de la realidad circundante y partirá siempre del estudio de la localidad..." (12).

En aquesta opció no hi ha cap tema d'història en cap dels quatre primers nivells i tots ells es concentren en el cinquè: *Grandes héroes y santos. España y los grandes descubrimientos geográficos.*

Pintores españoles. Nuestros grandes escritores. Monumentos españoles.

En l'opció B, sobre un total de 118 temes de sòcio-naturals, només 5 podien incloure's, i amb prou feina, dins del camp de la història, és a dir, el pes de la història era sobre el 4,2 % de l'àrea. Si atenem als 61 temes de societat, el percentatge de la història dins d'aquests era del 8,1 %.

Així doncs, dins d'aquesta primera etapa d'EGB, la història apareixia molt disminuïda dins de l'àrea sòcio-natural on estava inclosa.

La llei no incloïa per aquesta primera etapa una temporització estricta atès que es predicava una opció globalitzadora. Amb tot s'estimava en un ventall del 40-50 % el temps dedicat al tractament específic del conjunt de les distintes àrees. Tot plegat el pes de les socials quedava molt disminuït en aquesta primera etapa d'EGB i la història passava a ser un contingut irrellevant. òbviament la història de Catalunya ni es contemplava en plantejar-se un disseny per al conjunt de l'estat; amb tot, l'estratègia preconitzada pel MEC de partir de, o utilitzant, el medi podia permetre que continguts d'història local o comarcal es vehicuessin cap a la història nacional.

Pel que fa a la segona etapa d'EGB, la situació era força diferent. L'àrea es concebia de manera globalitzada (o, si més no, això es deia) i cíclica, és a dir que els continguts es repetien de forma cada cop més complexa: *"El contenido de esta área está estructurado de modo globalizado y cíclico... Los conocimientos propuestos nos parecen conducentes a lograr los objetivos de las enseñanzas sociales: la realidad del mundo social y cultural, incluida la personalidad cultural de España y las posibilidades de las zonas próximas a la*

entidad escolar, observación de actividades profesionales y, en suma, a un mayor acercamiento al mundo y a los hombres..." (13).

Per al sisè nivell es proposaven 11 temes d'història i 10 de geografia, certament difícils de contemplar en una perspectiva interdisciplinària, tot i que en el desplegament dels ítems dels temes s'interaccionava geografia i història, o, més aviat, geografia històrica i història:

1. *La tierra habitada por el hombre.*
2. *El creciente fértil.*
3. *El Mediterráneo: Grecia.*
4. *El Mediterráneo: Roma.*
5. *La Península Ibérica.*
6. *El Mundo Árabe.*
7. *Formación de Europa.*
8. *Reconquista y repoblación en la Península Ibérica.*
9. *El afán de aventura: Descubrimientos. Hacia Oriente.*
10. *El afán de aventura: descubrimientos. Hacia Occidente.*
11. *El afán de aventura: Conquistadores.*
12. *Las naciones de Europa.*
13. *Los estados Americanos.*
14. *Asia. La tierra y los hombres. Modos de vida.*
15. *África. Un continente nuevo.*
16. *Oceanía: regiones Polares. El Mar.*
17. *la "revolución" de los siglos XIX y XX.*
18. *Nuestro Mundo.*
19. *Un viaje por España: Aspectos regionales.*
20. *España hoy.*
21. *El hombre explora el espacio. (14).*

A banda dels 21 temes se'n contemplaven, a més a més, 10 dins de la denominada sub-àrea d'educació cívica.

En el setè nivell tornaven a contemplar-se bona part dels mateixos temes que augmentaven en complexitat:)

1. *El hombre. Primeras formas de vida.*
2. *Tendencia a la unidad: El poder.*
3. *Roma organiza un imperio.*
4. *Romanismo y Barbarie. La España Visigoda.*
5. *Musulmanes en España: Enfrentamientos y convivencia.*
6. *Los reinos de la España Cristiana.*
7. *Europa Occidental.*
8. *Una monarquía renacentista: España.*
9. *El orgullo de ser hombre en la Europa Renacentista.*
10. *Las naciones Europeas en el siglo XVII.*
11. *la tendencia del poder absoluto en el siglo XVIII.*
12. *El deseo de libertad.*
13. *Las ideas liberales en España.*
14. *El afán imperialista.*
15. *El problema humano del siglo XIX.*
16. *La época de los grandes partidos en España.*
17. *Los grandes conflictos del siglo XX.*
18. *Los "Bloques" de nuestro mundo. (15)*

A banda dels 18 temes se'n contemplaven 13 d'educació cívica.

El vuitè nivell tornava a insistir en la proposta cíclica, destacant ara aspectes més abstractes:

1. *Los pueblos primitivos tienen creencias.*
2. *Pensamiento de los pueblos del cercano Oriente.*
3. *El "Misticismo" del Oriente Lejano.*
4. *La "Epoca Clásica".*
5. *El Cristianismo.*
6. *La religión cristiana en la Península Ibérica.*

7. *El Imperio Romano de Oriente.*
8. *La época feudal.*
9. *Europa señorial y burguesa.*
10. *La cultura de los reinos hispánicos.*
11. *El pensamiento musulmán.*
12. *Una época nueva: El renacimiento.*
13. *El siglo de oro español.*
14. *Colonización de América.*
15. *La época del barroco en Europa.*
16. *La época "Ilustrada".*
17. *Las inquietudes del hombre del siglo XIX.*
18. *El hombre en el siglo XX.*
19. *El arte de nuestro siglo.*
20. *Mentalidad de nuestro tiempo.*
21. *Cultura y Arte en la España actual.*
22. *España hacia el futuro.*
23. *La Hispanidad. (16)*

A banda dels temes proposats n'hi havien 6 d'educació cívica.

Una aproximació als continguts ens mostra que dels 62 temes de l'àrea i dels 29 de la sub-àrea, uns 50 estan dedicats a història, (tot i que el caràcter interdisciplinar d'alguns fa difícil de precisar). Això vol dir que aproximadament un 56 % dels continguts de la segona etapa d'EGB estarien dedicats a història. Comptant els continguts d'història contemporània que podem avaluar en uns tretze temes, tindriem que aquesta suposa un 14,2 % del total de la matèria i un 25 % del conjunt de temes d'història.

Certament la proposta de programació és molt curiosa; presenta una bona intuïció i bones intencions: el plantejament d'una història cíclica, donant joc a aspectes de geografia històrica i defugint la història nacional com a marc únic i vertebrador. D'altra banda

evidencia un cert coneixement, o el coneixement dels ecos d'experiències de renovació en l'àrea anglo-saxona. El caràcter cíclic, doncs, seria una de les idees força més originals d'aquesta primera proposta de programació de segona etapa de l'EGB. Des d'un altre punt de vista, la proposta de temari denota una gran manca de realisme, els temes són molt extensos a primer cop d'ull, es tracta d'un temari extraordinàriament difícil de portar a la pràctica a no ser que es comptés amb un professorat altament qualificat capaç de sintetitzar amb precisió i ajustar-se a l'horari en cadascun dels cursos. Aquest no era el cas del professorat de l'Estat espanyol, caracteritzat per una deficient preparació professional, per la qual cosa, la interpretació del programa podia entendre's, a la pràctica, en una perspectiva enciclopedista.

En destaca també el paper preponderant de la història que apareix com a gran estructurant, la geografia queda poc menys que subordinada a aquesta història. D'altra banda les suposades intencions d'incorporar continguts d'altres ciències socials no es manifestaven, en aquesta segona etapa, amb massa nitidesa, ja que els temes en general apareixien vertebrats per la geografia i la història.

Si atenem a les expectatives horàries de la matèria, s'indica en les orientacions que l'àrea socio-cultural havia de comptar amb un 10 % del total d'hores (17). La qual cosa vol dir que, a la segona etapa d'EGB, la història vindria a disposar d'un 5 % de l'horari total. Percentatge no massa diferent al que havia tingut en el batxillerat al llarg del segle XX. Òbviament, la història de Catalunya no disposava de cap protagonisme, i únicament podia entendre's en el millor dels casos, com un apèndix en els temes d'història d'Espanya. D'altra banda, les consideracions generals d'apropar-se al medi per a ambdues etapes possibilitaven una exemplificació de determinats temes a partir de la història local.

EL PRIMER REPLANTEJAMENT DE LA SEGONA ETAPA.

La *Nueva Orientación Pedagógica* que marcava les línies mestres dels continguts de les diferents àrees va tenir poca vigència pel que respecta a la segona etapa. Dos mesos després arribaven noves directrius, que afectaven profundament la primera proposta de continguts, en el número d'abril-juny del 1971, la revista *Vida Escolar* (18) publicava unes noves orientacions pedagògiques per a la segona etapa que vindrien refrendades posteriorment en el BOE (19).

Tot i que es mantenia el discurs que, al capdavant, era el docent qui decidia, i que les orientacions eren, simplement, orientacions, el nou temari proposat per a la segona etapa era radicalment diferent. Sembla com si després d'una primera anàlisi i avaluades les expectatives, o potser, fins i tot, després d'haver sondejat les possibilitats de concretar la primera proposta en llibres de text, s'hagués fet marxa enrera. Realment el primer programa era desmesurat en extensió i amb poques possibilitats d'èxit d'aplicació. L'opció cíclica, a la pràctica, resultava massa oberta i podia generar les més dispars posicions. Això podia resultar perillós, no tant per la impossibilitat de control ideològic, com pel perill que entranyava de no mantenir una qualitat mínima homogènia en tots els centres.

Les característiques bàsiques de les noves orientacions passaven per eliminar la visió circulista passant a una proposta de progressió cronològica pel que fa a la història, i una major presència de la geografia, que ja apareixia plenament definida amb autonomia pròpia. La subàrea d'educació cívica desapareixia literalment.

També desapareixia el concepte eufemístic de "nivell", per donar pas a la paraula "curs". Tal semblava com si davant de les expectatives immediates de posar en funcionament l'EGB s'haguessin deixat de banda els discursos i les declaracions maximalistes per donar pas a uns

tipus d'orientacions més realistes i possibilistes, tenint en compte la tradició i la formació dels mestres. Les fantasies psico-pedagògiques cedien en favor del pragmatisme. Cal tenir present, endemés, que les orientacions tenien un paper fonamental ja que sobre elles es basaven autors i editorials productors de llibres de text, que serien, al capdavant i malgrat el teòric protagonisme dels ensenyants, els qui contribuirien d'una manera més determinant a palesar les reformes.

L'àrea es definia com *Àrea Social* i tot i que es marcava que les Ciències Socials eren les estructurants d'aquesta àrea, el temari no responia a aquestes expectatives, ja que proposava, purament i simple, temes d'història i geografia sense cap connexió, això si els professors tenien possibilitat teòrica d'articular-los de la manera que volguessin.

En el sisè curs es proposaven tres grans unitats, dues de geografia i una d'història.

1ª UNIDAD: NOCIONES DE GEOGRAFÍA GENERAL

- 1. La tierra.*
- 2. Formas topográficas.*
- 3. El clima.*
- 4. El hombre conoce y utiliza la Tierra.*
- 5. Actividades agrícolas y ganaderas.*
- 6. La actividad industrial y los transportes.*

2ª UNIDAD: GEOGRAFÍA DE ESPAÑA

- 1. Situación general de la Península.*
- 2. Los rasgos físicos.*
- 3. El clima.*

4. *La circulación de las aguas.*
5. *Rasgos actuales de Geografía Humana.*
6. *Rasgos actuales de Geografía Económica.*

3ª UNIDAD: LOS FUNDAMENTOS DE LA SOCIEDAD ESPAÑOLA Y EUROPEA

1. *La herencia clásica.*
2. *El nacimiento de la sociedad occidental.*
3. *Presencia musulmana en España.*
4. *Los reinos cristianos. Afianzamiento de las nacionalidades.*
5. *La Iglesia y la Cultura.*
6. *Castilla y Aragón en los siglos XIV y XV. (20)*

El setè curs s'organitzava també en tres grans blocs o unitats, una de geografia i dues d'història:

1ª UNIDAD: GEOGRAFÍA

1. *Generalidades.*
2. *Topografía de los continentes.*
3. *Europa.*
4. *América.*
5. *Asia, África, Oceanía.*

2ª UNIDAD: EXPANSIÓN DE LA CIVILIZACIÓN OCCIDENTAL (I)

1. *El Renacimiento.*
2. *Las monarquías del Renacimiento: Los Reyes Católicos en España.*
3. *La expansión atlántica: Descubrimiento de América.*
4. *La Reforma.*
5. *España y Europa: El Imperio de Carlos V.*

6. *La conquista del Nuevo Mundo.*

3ª UNIDAD: *EXPANSIÓN DE LA CIVILIZACIÓN OCCIDENTAL (II)*

1. *El Barroco.*
2. *El nacimiento de la ciencia moderna.*
3. *Desarrollo de la economía de mercado.*
4. *El mundo mediterráneo en tiempos de Felipe II.*
5. *El absolutismo monárquico.*
6. *La industrialización de Europa. (21).*

El vuitè constava, així mateix, de tres unitats, dues més aviat d'història i una més aviat de geografia.

1ª UNIDAD: *CIVILIZACIÓN EUROPEA Y MUNDO CONTEMPORANEO*

1. *Ritmos de la vida económica.*
2. *Corrientes de pensamiento.*
3. *De la Sociedad Estamental a la Sociedad de Clases.*
4. *La vida política y su desarrollo (I).*
5. *La vida política y su desarrollo (II).*
6. *Las guerras mundiales.*

2ª UNIDAD: *LAS CIVILIZACIONES ACTUALES*

1. *Las civilizaciones asiáticas.*
2. *El mundo negro.*
3. *El mundo árabe.*
4. *El mundo americano.*

3ª UNIDAD: *ESPAÑA EN EL MUNDO CONTEMPORANEO*

1. *El reinado de Alfonso XIII.*

2. *La Segunda República.*
3. *Nuevos planteamientos de la vida española.*
4. *La sociedad española.*
5. *Arte y cultura de nuestro tiempo.*
6. *España en el mundo actual.*(22).

Tot plegat el programa havia variat radicalment marcant-se una diferència, pràcticament estanca, entre els continguts de geografia i els d'història. La intenció de fer Ciències Socials quedava en poc menys que en una declaració d'intencions de bona voluntat. Òbviament l'allau de llibres de text que s'editarien durant els pròxims 20 anys recollirien fidelment la base d'aquesta proposta.

La història en sortia beneficiada amb els canvis, d'un total de 51 temes, 30 eren d'història, la qual cosa suposava un 58,8 %. Això comptant que no es fes educació cívica, subàrea que quedava una mica en suspens a partir de la publicació de les segones orientacions; a la pràctica, tanmateix, la majoria de llibres de text van incloure aspectes d'educació cívica.

Tenint en compte que l'Àrea de Socials comptava amb un 10 % de l'horari total, i que a la pràctica es traduiria en dues hores setmanals (segona etapa) els continguts d'història passaven a ser, aproximadament, del 5,8 % del total de la dedicació horària a la segona etapa.

Pel que fa a la Història de Catalunya, òbviament, no es contemplava. Algun tema d'història d'Espanya permetia abordar aspectes d'història de Catalunya considerada com a integrant o apèndix de la d'Espanya (*Castilla y Aragón en los siglos XIV-XV*). Amb tot, com en casos anteriors s'ha explicat, l'ambigüitat de la llei i el caràcter "orientatiu" dels temaris permetia que els continguts d'història de Catalunya poguessin entrar, a iniciativa del professor, per

l'esclletxa del coneixement del medi. Així les mateixes orientacions no s'estaven de dir:

" De un gran interés formativo son las comparaciones y referencias constantes con aspectos de la realidad presente en todo estudio de elementos alejados del contorno del alumno en el espacio o en el tiempo..." (23).

LA LGE I EL BATXILLERAT UNIFICAT POLIVALENT

La Llei General d'Educació afectava també l'ensenyament mitjà que s'estructurava a partir de dues grans branques, el Batxillerat Unificat Polivalent per als alumnes que ho desitgessin, i superessin l'EGB, i la Formació Professional. Estava previst que els ensenyaments de formació professional tinguessin prou dignitat i importància. A la pràctica, els estudis de F.P es van configurar com estudis de segona categoria, essent el BUP la branca de secundària prestigiada (24).

El BUP va començar, massivament, durant el curs 1975-76 incorporant-se a l'ensenyament secundari la primera promoció que havia cursat els estudis de segona etapa d'EGB. El tema dels programes havia quedat aparcat, ja que des de la definició del marc general del 70 no s'havia avançat al respecte. Així el primer temari oficial per a batxillerat es va publicar en el més d'abril del 1975 (25), en un temps molt just tenint en compte la immediatesa amb què havia de començar el curs. Es contemplaven tres assignatures dins del camp genèric del que a segona etapa s'havien denominat "ciències socials": *Història de las Civilizaciones y del Arte*, que s'havia de cursar a primer. *Geografía Humana y Económica del Mundo actual*, que s'havia de cursar a segon i *Historia y geografía de los países hispánicos* que s'havia de cursar a

tercer. A la Formació Professional els continguts de geografia i història es concentraven en l'assignatura *Formación Humanística*, que s'havia de cursar durant els dos primers cursos.

La definició dels programes va ser objecte de dures pugnes entre la comissió d'experts que les va elaborar. Van fer-se nombroses consultes als col·lectius professionals, el debat va incloure a bona part del professorat de batxillerat produint-se, fins i tot, mobilitzacions. Així, els llicenciats d'Història de l'Art van organitzar "sentades" davant el Museu del Prado reivindicant més protagonisme de l'Art (26).

Tot plegat, el resultat va ser més producte de l'estira i arronsa entre els especialistes que aspiraven a ocupar el més gran nombre possible d'hores, que no pas producte d'una planificació i mesura de les possibilitats i necessitats. S'endegava una tradició de plantejar programes en funció de les pressions corporatives, que esdevindria la lògica de l'ensenyament en els decennis següents.

D'altra banda, l'inici dels estudis de BUP i F.P. va comportar grans preocupacions, reflexions i moviments d'opinió, crítics respecte a l'orientació que havien de prendre els estudis de geografia i història a l'ensenyament secundari (27).

La Història de les Civilitzacions i de l'Art comptava amb 29 temes, temari que a primer cop d'ull semblava ja excessivament ambiciós ateses les possibilitats horàries i les característiques dels estudiants. La totalitat dels temes eren d'història, considerada en un sentit ampli (28).

Sobre 29 temes d'història, 8 corresponien a la història contemporània. Tindríem, doncs, una presència de la història contemporània del 27,5 % del conjunt de l'assignatura. En principi el

disseny de l'assignatura vertebrada amb un criteri universalista no contemplava, òbviament, història de Catalunya, i es feia difícil inserir-la, atès que es tractava d'un temari molt tancat. L'assignatura comptava amb un total de quatre hores setmanals, posteriorment s'especificaria que una part d'aquest horari s'havia de complir amb subdivisions del grup classe, la qual cosa feia que les quatre hores fossin, a la pràctica dues o tres amb el conjunt del grup.

A segon es cursava la Geografia Humana i Econòmica del món actual, que tenia un ampli temari de 26 temes (29). La totalitat dels temes eren de geografia i es comptava per aquesta assignatura amb tres hores setmanals, algunes de quals s'haurien d'invertir en particions del grup classe.

L'assignatura de tercer, Història i Geografia d'Espanya i dels països hispànics era la mes potent amb un total de 45 complexos temes (30). Del conjunt, 17 es podrien considerar geogràfics, 1 interdisciplinar (*El medio Natural en la evolución histórica de España*) i 27 pròpiament d'història. Del total de temes d'història 2 estaven dedicats a prehistòria i història antiga; 6 a història medieval; 7 a història moderna i 12 a història contemporània. Així doncs, la història contemporània assolía un protagonisme notable. La història en conjunt comprenia un 60 % dels temes, i la història contemporània un 26,6 % del total. L'assignatura comptava amb un total de quatre hores setmanals (31), de les quals 3 havien de ser amb el conjunt del grup classe.

El temari, de manera coherent amb els objectius de l'assignatura, no explicitava temes d'història de Catalunya; aquesta, en qualsevol cas, havia d'aparèixer subordinada a l'estructurant de la història d'Espanya.

Si considerem globalment els continguts de geografia i història en el conjunt del nou B.U.P. observem, però, que ambdues matèries no surten tan malparades com podria semblar a primer cop d'ull. Certament que hi ha treballs que insisteixen en el retrocés d'ambdues matèries a partir de la LGE (32), però això es matisable. En el conjunt del BUP les tres assignatures eren de caràcter "troncal" i obligatòries. Amb tot es fa difícil avaluar el percentatge que correspondria al pes de la geografia i la història en el conjunt del B.U.P., ja que els horaris podien variar, segons es tractés de diürn o nocturn i, fins i tot, segons els centres i organització dels cursos. Si partim de la base d'unes 33 hores setmanals (horari màxim previst en el 75) tindriem un total de 99 hores setmanals per al conjunt de les matèries del Batxillerat. D'aquestes, com a mínim 11 havien de ser de geografia i història, i cal tenir present la possibilitat d'augmentar el percentatge si s'afegien assignatures de caràcter optatiu. Tot plegat tindriem una presència de la geografia i la història propera al 10 % dels continguts totals. Si tenim en compte que, com s'ha indicat en el capítol anterior, en el pla de 1967 la història comptava amb un 5,2 % del total de les hores del batxillerat i la geografia disposava d'un 3,8 %, es a dir un total per a ambdues matèries del 9 %, fins i tot podríem aventurar un major pes específic de la geografia i la història. Certament que el batxillerat del 1967 contemplava més cursos, però si comptem que l'àrea de Ciències Socials comptava amb un 10 % de l'horari de la segona etapa, podem concloure, òbviament, que no hi ha un retrocés significatiu de la geografia i la història en el marc dels estudis plantejats per la L.G.E. i respecte al seu pes en anteriors períodes.

Tornant al paper de la geografia i la història en el nou B.U.P., i tenint en compte els temes, podem aventurar que la distribució teòrica entre geografia i història pot avaluar-se en un 40 % i un 60 % respectivament, i que els estudis d'història contemporània fregarien el 25 % del total del conjunt geografia-història.

Certament que el remodelatge imposat per la LGE a l'Educació General Bàsica i al Batxillerat suposen un sotrac fort per a les tradicionals matèries de geografia i història, ja que aquestes perden, teòricament, identitat a l'EGB, però, a la pràctica, el seu pes específic en el conjunt dels estudis es manté i fins i tot augmenta.

Pel que fa a les variacions en el Batxillerat cal atendre a la subordinació de la geografia respecte a la història, a la pràctica desaparició de la geografia física i a la preponderància, teòrica i sobre el paper, de la història contemporània respecte al conjunt de la història.

L'anàlisi dels temaris d'història d'EGB i BUP ens mostren la tensió del moment, la voluntat d'innovació tractant de superar la progressiva inadequació de la matèria, alhora que denoten també un fort pes de la tradició. Tot i els plantejaments generals innovadors, a la pràctica es proposa una història centrada en l'eix polític i a mig camí entre el referent universal i el referent espanyol. L'única via d'accés de continguts nacionals d'història seria, sobretot a l'EGB, la possibilitat de treballar el medi.

Tot plegat, i sobre el paper, la història no queda mal parada si atenem la legislació, i menys la història contemporània. Ara bé, el desplegament legislatiu no va significar un augment efectiu dels coneixements d'història contemporània entre la majoria dels alumnes. Per explicar aquest contrasentit cal estudiar altres aspectes de la realitat educativa tal com farem posteriorment, però cal deixar clar que analitzant estrictament les orientacions oficials i el contingut dels llibres de text, la història en general, i la història contemporània en particular, tenien una bona presència en el marc de la L.G.E..

CAPÍTOL 4. NOTES.

1. En el 1967 el X Congrés de la FERE demanava, explícitament, subvenció estatal per als centres educatius religiosos.
2. *Ley 14/1970, de 4 de agosto, general de Educación y Financiamiento de la Reforma Educativa*, Boletín Oficial del Estado, 6 de agosto 1970.
3. Respecte al vius debats que es van donar durant aquest període les revistes especialitzades en educació en van fer ressò, entre els múltiples articles publicats en aquell període cal destacar:

COL.LEGI DE DOCTORS I LLICENCIATS DE MADRID, "Una alternativa per a l'ensenyament", A: *Perspectiva Escolar*, 1976, núm. 8 i 9, pàg. 67-75.

COL.LEGI DE DOCTORS I LLICENCIATS DE VALÈNCIA, "Avantprojecte d'alternativa a l'ensenyament", A: *Perspectiva Escolar*, 1976, núm. 8 i 9, pàg. 75-85.

4. Les directrius generals innovadores quedaven reflectides en una publicació posterior a la Llei:

DIRECCIÓN GENERAL DE ENSEÑANZA PRIMARIA, CENTRO DE DOCUMENTACIÓN Y ORIENTACIÓN DIDÁCTICA, "Educación General Básica, Nueva Orientación Pedagógica", A: *Vida Escolar*, Diciembre-Febrero 1970-1971, núm. 124-126.

Entre els eixos principals de renovació se'n destacava:

"I, Educación personalizada... II, Programación del currículum en torno a áreas de expresión y de experiencia... III, Fidelidad de la enseñanza al progreso continuo de la ciencia... IV, Innovación didáctica... V, Conocimiento práctico y efectivo del medio ambiente... VI, Orientación y tutoría permanente... VII, Evaluación continua... VIII, Coordinación del profesorado... IX, Creación de un estilo propio de cada centro... X, Reorientación permanente del sistema y de los centros educativos..."
Ibidem, pàg. 13-14.

5. Orientació complementària que va ser possibilitada per l'ordre ministerial del 2 de desembre del 1970.
6. *Vida Escolar*, núm 124-126.
7. *Ibidem*, pàg. 17-18.
8. *Ibidem*, pàg. 39.

9. "... A las enseñanzas de Historia, Geografía, Educación Cívica, se unen aspectos nuevos de Economía, Sociología, Política, Antropología y manifestaciones Artísticas y Literarias. A nivel de Educación General Básica, el área social puede considerarse como una iniciación a las Ciencias Sociales. Dentro de una perspectiva educativa se orienta más hacia la formación de actitudes y criterios en los alumnos que a la memorización de hechos y situaciones concretas. Permite penetrar en el ritmo vital de la Historia, conocer a los hombres y llegar a una comprensión y explicación del presente a partir del pasado. Favorece la formación de actitudes cívicas que estimulen el sentido de pertenencia activa a la comunidad nacional o internacional y debe llegar a poner al alumno en condiciones de asumir una función y de participar en la realización del bien común de los distintos grupos sociales en que se inserte..."

Ibídem, pàg. 40.

10. *Ibídem*, pàg. 41.

11. *Ibídem*, pàg. 92.

12. *Ibídem*, pàg. 95.

13. *Ibídem*, pàg. 107.

14. *Ibídem*, pàg. 108-111.

15. *Ibídem*, pàg. 113-115.

16. *Ibídem*, pàg. 117-120.

17. *Ibídem*, pàg. 151.

18. MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA, "Segunda etapa de Educación General Básica. Nuevas Orientaciones Pedagógicas". A: *Vida Escolar*, Abril-junio 1971, núm. 128-130.

19. MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA, "Educación General Básica. Orientaciones pedagógicas. Orden por la que se prorrogan y completan las orientaciones pedagógicas para la Educación General Básica". *Boletín Oficial del Estado*, 2-VII-1971, pàg. 13805.

20. *Vida Escolar*, núm. 128-130, pàg. 27-28.

21. *Ibídem*, pàg. 28-29.

22. *Ibídem*, pàg. 29-30.

23. *Ibídem*, pàg. 31.

24. Sobre les ventures i desventures de la Formació Professional es va generar una considerable bibliografia durant els primers anys de posada en marxa d'aquests estudis. Entre d'altres cal destacar:

- PESQUEIRA, F. "Després del vuitè, la formació professional ?". A: *Perspectiva Escolar*, 1978, núm. 21, pàg. 2-6.
- SANCHEZ, J.E.; VIVES, J. "El tronc comú. Situació del debat i perspectives". A: *Perspectiva Escolar*, 1978, núm. 21, pàg. 11-15.
- PLANAS, J. "Los enseñantes ante el futuro de la F.P.". A: *Cuadernos de Pedagogía*, 1975, núm. 6, pàg. 21-22.
- PLANAS, J. "La F.P.-1, una Enseñanza Media de Segunda". A: *Cuadernos de Pedagogía*, 1976, núm. 15, pàg. 11-12.
- SANCHEZ, J. E. "La Formación Profesional: Una improvisación que no terminó en genialidad". A: *Cuadernos de Pedagogía*, 1976, núm. 21, pàg. 18-19.
25. *Boletín Oficial del Estado*, 18-IV-1975.
26. Veure al respecte:
 ALVAREZ DSES, J.A. "La revisión de conceptos en nuestra Historia Antigua". A: *Revista de Bachillerato*, 1977, julio-septiembre, núm. 3, pàg. 11-17.
27. Les preses de posició dels professionals del batxillerat respecte del paper que havien de jugar la geografia i la història van ser riques i diverses des dels primers moments. Cal no oblidar que el cos de catèdràtics d'Institut era llavors un grup amb gran prestigi social i professional. Molts d'ells exercien, endemes, com investigadors en història i geografia (el cas de Domínguez Ortiz es en aquest aspecte paradigmàtic). Diverses posicions i reflexions crítiques es van fer sentir a partir d'articles a la *Revista de Bachillerato*, una nova publicació de caràcter trimestral que el ministeri va endegar per articular les inquietuds dels professionals del nou ensenyament secundari. La jove revista *Cuadernos de Pedagogía* també es va fer ressò dels intents de joves professors renovadors, intents que aviat cuallarien en el grup "Germania 75". Entre d'altres cal destacar, en aquest primer període, alguns articles d'aquesta publicació especialment dedicats a la reflexió històrica i a la valoració de les noves assignatures de geografia i història del Batxillerat:
- ALVAREZ DSES, J.A. "La Historia en el Bachillerato actual; estado de la cuestión". A: *Revista de Bachillerato*, 1978, suplemento del núm. 5, pàg. 14-19.
- AYALA, J.A. "La Historia en el nuevo Bachillerato; contenidos, conceptos y metodología". A: *Revista de Bachillerato*, 1978, suplemento del núm. 5, pàg. 20-24.
- HARD SABATER, J. "Algunas sugerencias sobre el trabajo en grupo entre profesores de Geografía e Historia". A: *Revista de Bachillerato*, 1978, suplemento del núm. 5, pàg. 25-31.
- GERMANIA 75. "Un proyecto experimental de didáctica de la Historia para 1º de Bachillerato". A: *Revista de Bachillerato*, 1978, suplemento del núm. 5, pàg. 41-47.
- MARTIN REDONDO, G. "Mis tres cursos de experiencia en 1º de Bachillerato". A: *Revista de Bachillerato*, 1978, suplemento del núm. 5, pàg. 54-57.
- LLORENS, M. "Utilización de diapositivas en la clase de Historia". A: *Revista de Bachillerato*, 1978, suplemento del núm. 5, pàg. 66-69.
- DIAZ ALVAREZ, J.R. "Un plan integral sobre el desarrollo práctico de la programación de la Historia a nivel de COU". A: *Revista de Bachillerato*, 1979, núm. 11, pàg. 25-31.
- ZARAGOZA, G. "Algunas ideas sobre la nueva historia". A: *Cuadernos de Pedagogía*, 1975, núm. 7-8, pàg. 54-55.
- ZARAGOZA, G. "Prácticas de Historia". A: *Cuadernos de Pedagogía*, 1977, núm. 34, pàg. 4-7.
- LLORENS, M. "Dificultades en la asimilación de los "modelos" usados por las Ciencias Históricas por parte de los alumnos de 1er curso de BUP". A: *Cuadernos de Pedagogía*, 1977, núm. 34, pàg. 8-11.
- PRATS, J.; PANIAGUA, X. "Didáctica de la Historia en 1º de BUP, la experiencia del "Grup Germania-75". A: *Cuadernos de Pedagogía*, 1977, núm. 34, pàg. 16-19.

28. El temari oficial de primer de BUP constava dels següents temes:

I, Las civilizaciones como unidades de vida histórica

1, Civilizaciones, culturas, sociedades, Caracteres; un espacio, una sociedad, una mentalidad.

II, Las primeras formas de organización de la vida colectiva.

- 2, El origen del hombre, Las culturas primitivas,*
- 3, De la revolución neolítica a las altas culturas (Egipto y Mesopotamia)*
- 4, Las antiguas culturas de Persia, India y China,*
- 5, Las culturas de la América prehistórica,*

III, Las civilizaciones mediterráneas.

- 6, Grecia, Fundamentos de la Civilización Occidental,*
- 7, Roma, Aportaciones y función difusora,*
- 8, El Cristianismo,*

IV, La incorporación de nuevos pueblos.

- 9, La inserción de la germanidad y pervivencias romanas,*
- 10, Bizancio y los pueblos eslavos,*
- 11, La civilización islámica,*

V, La Consolidación de Occidente y su expansión.

- 12, La sociedad feudal-señorial, El monaquismo, La cultura románica,*
- 13, Una nueva organización comercial, La vida urbana y el gótico,*
- 14, La nueva organización política; las Monarquías territoriales,*
- 15, La ampliación del mundo conocido y los nuevos circuitos mercantiles; el capitalismo comercial,*
- 16, La Europa del Renacimiento,*
- 17, Los grandes descubrimientos geográficos y su influencia en la Historia Universal. Presencia española en América y en el Pacífico,*
- 18, Transformaciones de la conciencia europea; religiosas y socioeconómicas,*

VI, La época del Barroco i la Ilustración.

- 19, El absolutismo y el despliegue de los Estados europeos, La lucha por la hegemonía,*
- 20, Sociedad y cultura del Barroco, La evolución científica y el pensamiento filosófico,*
- 21, La Ilustración, La crítica y los nuevos planteamientos, La crisis del Antiguo Régimen,*

VII, Las civilizaciones contemporáneas.

- 22, Las transformaciones económicas,*
- 23, Las evoluciones político-sociales,*
- 24, La expansión del mundo occidental, Imperialismo y colonialismo,*

- 25, *La cultura y el arte de la sociedad industrial,*
- 26, *La primera descolonización; América,*
- 27, *Las culturas de los pueblos asiáticos y africanos,*

VIII, *Hacia una civilización universal,*

- 28, *El mundo y la asimilación de la cultura europea,*
- 29, *Las grandes aportaciones de Occidente; las ciencias jurídicas, el pensamiento filosófico, la organización política,*
(BOE 18-5-1975).

29, El temari oficial constava dels següents temes:

- 1, *Geografía de la población,*
 - *La población mundial; efectivos y distribución,*
 - *Movimientos naturales y migratorios,*
 - *Problemática del crecimiento actual de la población,*
- 2, *Tipos de paisaje y economía agraria, Otras actividades de explotación,*
 - *Poblamiento rural y sus tipos,*
 - *Paisajes agrarios tradicionales y evolucionados,*
 - *La producción agraria y ganadera en el mundo; su problemática actual,*
 - *La pesca; su papel en la alimentación mundial,*
- 3, *Economía industrial y tipos de paisaje que origina,*
 - *Las bases de la industria; fuentes de energía,*
 - *La crisis energética en el mundo actual,*
 - *Geografía de las materia primas básicas,*
 - *La actividad industrial; formas tradicionales y formas modernas,*
 - *Paisajes industriales, La concentración industrial,*
 - *Grandes regiones industriales del mundo,*
- 4, *Geografía del comercio y del transporte,*
 - *Medios de comunicación y de transporte, Principales rutas mundiales,*
- 5, *Geografía urbana,*
 - *La ciudad concepto, Morfología y funciones de la ciudad,*
 - *Las grandes tipologías urbanas,*
 - *El fenómeno urbano en el mundo actual,*
- 6, *Relaciones de interdependencia y factores de diferenciación regional,*
 - *Los sistemas económicos; capitalismo y socialismo, Rasgos geográficos comunes de los países de economía capitalista y de economía socialista,*
 - *Los grados de desarrollo económico, Los países subdesarrollados; rasgos geográficos comunes,*
 - *De los marcos nacionales a los supranacionales políticos y económicos,*
 - *Aspectos del sistema en el viejo mundo; el Mercado Común Europeo,*
 - *Un ejemplo de capitalismo multinacional; USA,*
 - *Dos versiones del sistema socialista; URSS y China, Su papel en el mundo actual,*
 - *El mundo negro,*

- El mundo árabe,
- Los problemas de Iberoamérica,
(BOE-18-5-1975)

30. El temari oficial proposava els següents temes:

A) El medio natural; Sus influencias,

- 1, *Presentación de la península Ibérica,*
- 2, *La morfología peninsular,*
- 3, *La diversidad climática, Contrastes y disimetría,*
- 4, *Potencial hidrológico, Los paisajes vegetales,*
- 5, *El medio natural en la evolución histórica de España,*

B) La evolución histórica; España en la sociedad occidental,

I, Fundamentos étnicos y culturales,

- 6, *Las raíces de España en el mediterráneo prerromano,*
- 7, *Hispania en el mundo romano,*
- 8, *La inserción germánica en la sociedad hispanorromana,*
- 9, *España islámica,*

II, La peculiarización histórica de España,

- 10, *Reconquista y repoblación,*
- 11, *La definición de los reinos ibéricos, Sus proyecciones exteriores,*
- 12, *La pervivencia de rasgos socio-económicos medievales; la estructura de la propiedad; la ciudad; la recepción del Derecho, La complejidad regional,*
- 13, *Desarrollo cultural, El arte,*

III, La Universalización,

- 14, *La España de los Reyes Católicos; acuñación de un estado moderno,*
- 15, *La acción de España en el Nuevo Mundo y su repercusión en Europa,*
- 16, *Hegemonía política y tensiones económico-sociales,*
- 17, *La crisis del siglo XVII,*
- 18, *Los aspectos culturales de la España de los Austrias,*

IV, Dificultades de modernización,

- 19, *Los comienzos de la España borbónica, La recuperación del siglo XVIII,*
- 20, *La cultura y el arte en el siglo XVIII, Goya,*
- 21, *La descomposición del Antiguo Régimen, La España de Fernando VII,*
- 22, *Emancipación de la América española,*
- 23, *La España Isabelina; mentalidad romántica y régimen liberal, Las primeras guerras civiles,*
- 24, *Evolución demográfica, Los intentos de transformación y las instituciones socioeconómicas; la desamortización; los comienzos de la industrialización,*
- 25, *Sexenio revolucionario; liberalismo radical y actitudes sociales,*

- 26, *La España de la Restauración; articulación política, problemas económicos y movimiento obrero, El 98 y sus consecuencias.*
 27, *El Mundo Hispanoamericano durante el siglo XIX.*

V, *Intentos de recuperación, Los nuevos planteamientos de la vida española.*

- 28, *Las crisis de la monarquía constitucional, Los problemas del reinado de Alfonso XIII.*
 29, *La Dictadura, Expansión y depresión económica, La caída de la monarquía.*
 30, *La Segunda República.*
 31, *La guerra de España, El nuevo Estado.*
 32, *Problemas políticos, sociales y económicos de Hispanoamérica durante el siglo XX, Desarrollo cultural y artístico.*

VI, *España; geografía humana y desarrollo económico.*

- 33, *La población española; su distribución, Movimientos migratorios, Exodo rural.*
 34, *Los paisajes rurales y sus elementos, Tipos de paisajes agrarios.*
 35, *La agricultura española, Estudio sectorial, La crisis del mundo rural y sus intentos de solución.*
 36, *Bases de la industria; energía y materias primas, Sectores industriales.*
 37, *El proceso reciente de la industrialización, Distribución regional de la industria española.*
 38, *Las redes de transporte y su relación con el medio natural, El comercio.*
 39, *El turismo en España, Consecuencias económicas y geográficas.*
 40, *El fenómeno urbano; su evolución reciente, Tipos de ciudades.*
 41, *Crecimiento económico y cambio social; de la autarquía a la estabilización, La España del desarrollo.*
 42, *Diferenciación regional de España, Fundamentos y problemas, España interior, periférica e insular.*

VII, *Los países hispánicos.*

a) *Hispanoamérica.*

- 43, *La población, Movimientos migratorios, Problemas demográficos, El fenómeno del urbanismo.*
 44, *Potencial económico, Materias primas y fuentes de energía, Desarrollo industrial.*

b) *Filipinas.*

- 45, *Filipinas en el mundo actual.*

(BOE, 18-5-1975)

- 31, L'horari es va augmentar a cinc hores a partir del 1979 en incloure's en el tenari l'estudi de l'ordenament constitucional.
- 32, CAPEL, H.; LUIS, A.; URTEAGA, L. "La geografía ante la Reforma Educativa", A: *Geocrítica*, 1984, núm. 53, pág. 28-39.

